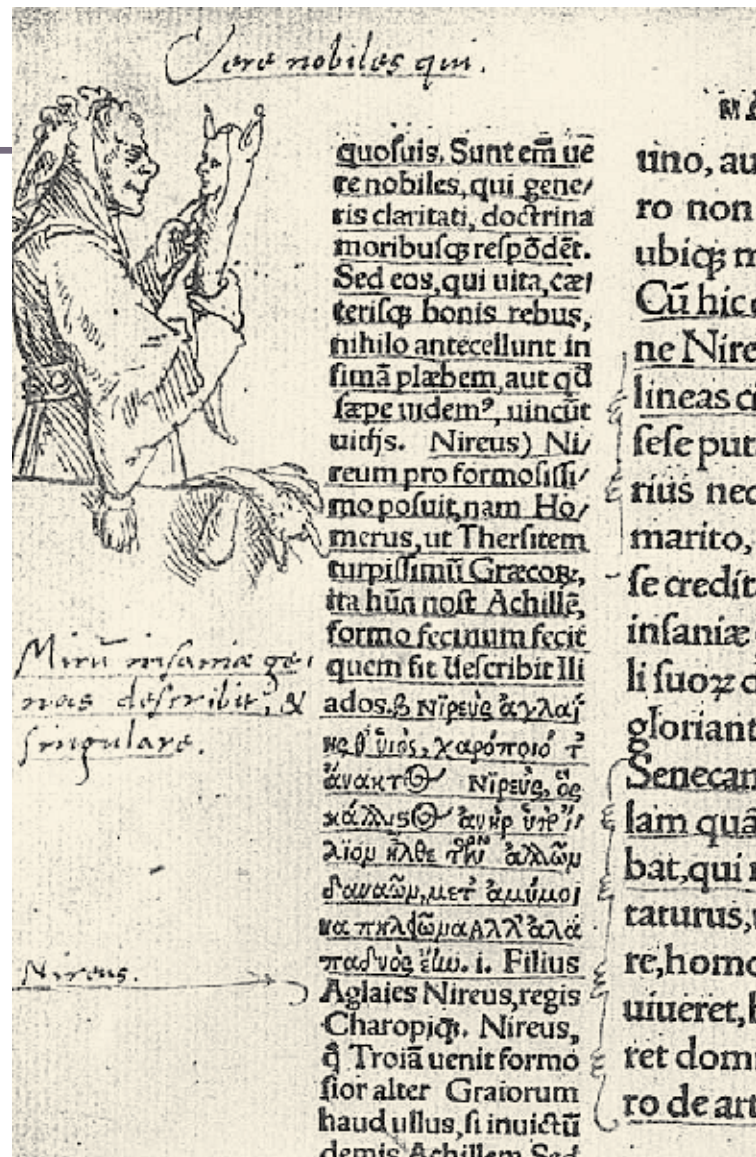

Goudse herinneringen aan Erasmus

Koen Goudriaan

In Gouda deden in de loop van de tijd verschillende verhalen over Erasmus de ronde. Niet zelden stonden die in het teken van de overtuiging dat Erasmus eigenlijk een Gouwenaar was en geen Rotterdammer, zoals hij zelf altijd heeft beweerd. De aanleiding om dit onderwerp nog weer eens aan de orde te stellen ligt in de onverwachte vondst over Erasmus' vroege jaren die ondergetekende vorig jaar deed en die inmiddels (voorlopig) is gepubliceerd in De Schatkamer.¹ Erasmus' vader, de priester Gerrit Eliaszoon, blijkt een aantal jaren vicepastoor in Gouda te zijn geweest. Maar hij ging die functie pas bekleden toen Erasmus al minstens zeven jaar oud was. Voor een vroegere connectie tussen Erasmus en de stad Gouda hebben we geen enkel aanknopingspunt. En Gerrit Eliasz noemde zich 'van Rotterdam'.

Pagina uit *Lof der Zotheid*. Hans Holbein de Jonge: tekening in de marge van een vroege druk (Bazel 1515) van Erasmus' *Lof der Zotheid*. (File:HolbeinErasmusFollymarginalia.jpg, aangemaakt: 1515date QS:P571,+1515-00-00T00:00:00Z/9)

De vondst heeft consequenties voor de reconstructie van Erasmus' levensloop, maar dat is niet het thema van deze bijdrage.² In plaats daarvan wordt hier de Goudse overlevering over de persoon van Erasmus nog eens kritisch tegen het licht gehouden. Dat Erasmus' vader als (plaatsvervangend) pastoor in Gouda was opgetreden, wist men zich veel later nog vaag te herinneren. Maar er werden ook andere verhalen verteld, en die passeren hier in hun onderlinge samenhang de revue. Mijn onderwerp is dus niet de grote invloed die het werk van Erasmus, direct of indirect, in Gouda heeft gehad: dat zou de omvang van dit artikel te boven gaan.

Waarom dit artikel?

Het belangrijkste motief om dit karwei te ondernemen is dat ik tegenover mijn Goudse lezers iets goed te maken heb. In de stadsgeschiedenis *Duizend jaar Gouda* heb ik van een van de vroegste getuigenissen van Goudse zijde over Erasmus, een gedicht van schoolrector Petrus Nannius, een – op zijn zachtst gezegd – slordige interpretatie gegeven.³ Daarmee heb ik de indruk gewekt dat Erasmus toen al (omstreeks 1521) als een Gouds geleerde werd voorgesteld. Ten onrechte. Maar het gegeven is een eigen leven gaan leiden, en het minste wat ik nog kan doen is deze poging om een en ander recht te zetten.

Dit artikel kan worden gezien als een vervolg op het themanummer dat *Tidings van die Goude* in 2006 aan Erasmus wijdde, met name op de bijdrage van Paul Abels over de Goudse toe-eigening van Erasmus.⁴ Sinds 2006

1. Koen Goudriaan, 'Erasmus en Gouda: een vluchtige relatie', *De Schatkamer. Regionaal Historisch Tijdschrift Midden-Holland* 31.3 (2017) 38-43.

2. De auteur bereidt een publicatie in het tijdschrift *Erasmus Studies* voor.

3. P.H.A.M. Abels e.a., *Duizend jaar Gouda. Een stadsgeschiedenis* (Hilversum 2002) 234.

4. *Tidings van die Goude* 24.4 (2006): themanummer 'Erasmus en Gouda'.

5. Meer hierover in het tweede deel van dit artikel.

6. Een verkorte versie van mijn betoog heb ik op 22 februari 2018 gepresenteerd als onderdeel van een lezing voor het Goudse Erasmus Genootschap.

is meer bekend geworden over de connectie tussen de stad en de humanist. Dit heeft gevolgen voor de waardering van de verhalen die vanuit Gouda in omloop werden gebracht. Hernieuwd onderzoek naar de Goudse verhalenchat over Erasmus is daarnaast ook nodig omdat elementen eruit, zoals de datum van zijn priesterwijding,⁵ nog steeds worden gebruikt als bouwstenen voor de reconstructie van zijn biografie. We zullen zien wat deze gegevens waard zijn.

In de Goudse herinneringen aan Erasmus zitten zwaartepunten die achtereenvolgens worden behandeld. Tijdens zijn leven wist men in Gouda vooral dat hij in zijn jonge jaren kloosterling van Stein was geweest. Dat er ook verband was geweest met de stad zelf, duikt pas vrij laat op in de lokale overlevering. Intussen hield het klooster Stein zijn beroemde oud-inwoner in ere en verdedigde hem – in een wat later stadium – zelfs tegen aantijgingen. Tegen het eind van de zestiende eeuw toonden Goudse en andere geleerden belangstelling voor Erasmus' afkomst. Zij waren het die én de lokale traditie én de overlevering in Stein boekstaafden. In de zeventiende eeuw ontwikkelde de Goudse Librije zich tot het centrum van een ware Erasmuscultus; een sleutelfiguur was daarbij mr. Hendrik Lethmaet. Een synthese vinden we ten slotte in het werk van Walvis.⁶

De jaren van Erasmus' grootste roem

In 1511 publiceerde Erasmus zijn *Lof der Zotheid*, dat hem in één klap beroemd maakte. Vijftien jaar lang zou hij het middelpunt zijn van het intellectuele leven in Europa. Zijn editie van het Griekse *Nieuwe Testament* in 1516 werd begroet als een topprestatie. De verschijning ervan gaf aan het godsdienstig leven een beslissende wending en betekende voor de hervormers een flinke steun in de rug. Maar juist de opkomst van Luther en zijn beweging maakte dat Erasmus, die zich niet aan een van de partijen wilde binden, tegen het eind van de jaren 1520 over het hoogtepunt van zijn roem heen raakte.

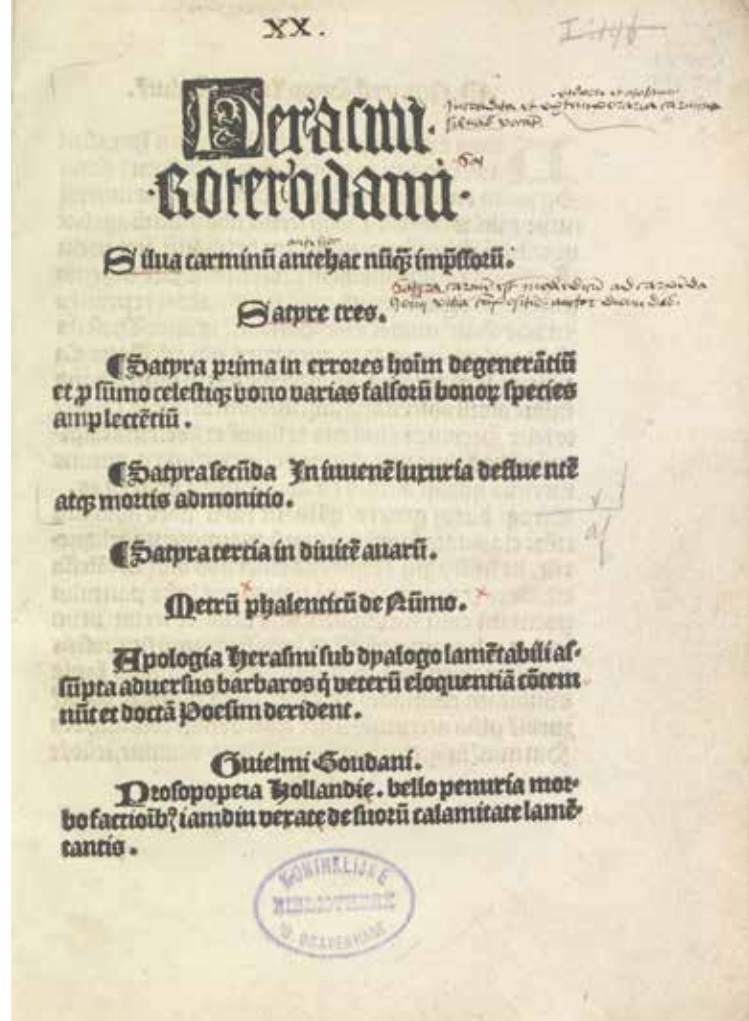
De internationale bekendheid van Erasmus sinds 1511 leidde al na twee jaar tot een reactie van Goudse kant. In 1513 bracht Reinier Snoy bij de verder vrijwel onbekende

Goudse drukker Allaerd Gauter een editie van gedichten van Erasmus en Willem Hermansz uit onder de titel *Silva Carminum*.⁷ De kopij voor het bundeltje had hij ongetwijfeld in Stein gevonden.

Snoy deed geen poging om Erasmus voor Gouda te claimen. In zijn voorwoord prijst hij *Herasmus Roterodamus* als de geleerdste van alle mannen en beschrijft hij diens vriendschap met *Guillemus noster Goudanus*. Hij noemt Erasmus dus ‘Rotterdammer’ en ‘onze’ Willem Hermansz ‘Gouwenaar’.⁸ Deze twee hadden jaren samen doorgebracht in het klooster Stein. Als bakermat van hun literaire talent roemt Snoy dan ook *Steynicum illud rus*: het ‘welbekende Land van Stein’. Met die woorden citeert hij brief 49 van Erasmus aan bisschop Hendrik van Bergen.⁹ Die stond oorspronkelijk afgedrukt in het bundeltje *Sylva Odarum* met poëzie van Willem Hermansz, waarvan Erasmus in 1497 een editie had laten publiceren in Parijs.¹⁰ Volgens Snoy is het dus niet zozeer de stad Gouda als zodanig die Erasmus en Willem Hermansz met elkaar verbindt, als wel het klooster Stein.

In de Goudse herinnering aan Erasmus is aan diens relatie met Reinier Snoy veel betekenis gehecht.¹¹ We staan daarom wat uitvoeriger stil bij de omstandigheden waaronder *Silva Carminum* tot stand kwam. Van de twee dichters was er één al niet meer in leven: Willem Hermansz overleed in 1510.¹² Uit de bewoordingen van Snoy (‘onze Willem’) kunnen we opmaken dat hij met hem meer getrouwd was dan met Erasmus (‘zijn Erasmus’).¹³ Later zou Snoy uit het werk van Willem Hermansz putten voor zijn geschiedwerk *De rebus Batavicus libri XIII* (Dertien boeken over Bataafse zaken).

In een recent artikel over Snoy in dit tijdschrift spreekt Paul Abels het vermoeden uit dat Snoy al vroeg – nog voor zijn academische toer door Europa – met Erasmus had kennis gemaakt.¹⁴ Maar hier is enige twijfel wel op zijn plaats. Erasmus verliet het klooster Stein al in 1493 en is later nog slechts enkele keren terug geweest. Snoy heeft juist in de jaren 1496-1506 bijna onafgebroken buiten Gouda vertoefd. De afstandelijke bewoordingen waarin Snoy over Erasmus spreekt, duiden niet op persoonlijke kennismaking. De lovende woorden van Erasmus in een brief uit 1506 aan Jacobus Mauritius, waarin

Titelblad *Silva Carminum*, originele editie 1513 (ex. KB: KW 227 E 40)

hij Snoy *alterum literarum Hollandicarum decus* (‘nog een sieraad voor de Hollandse letterkunde’) noemt,¹⁵ behoren toch wel tot de standaardvriendelijkheden die geleerden van die tijd in hun netwerk uitwisselden. De brief die Snoy zelf aan Erasmus stuurde om zijn historische werk over de Bataafse oorsprong van de Hollanders aan te kondigen, lijkt niet te zijn beantwoord.¹⁶ Als zo’n antwoord wel was binnengekomen, zou dat ongetwijfeld triomfantelijk aan het begin van Snoy’s *De rebus Batavicus* zijn geplaatst. Maar nergens in dat werk noemt Snoy Erasmus’ naam. De Bataafse kwestie interesseerde Eras-

mus dan ook maar matig, en we krijgen niet de indruk dat hij contact met Snoy erg op prijs stelde.

Dat kan ook daaraan hebben gelegen dat Erasmus niet blij was met de editie van de *Silva Carminum*. In het voorwoord op zijn *Progymnasmata* (1521) schreef hij dat hij niet inzag waarom dergelijk onrijp jeugdwerk gedrukt had moeten worden. Nu dat wel was gebeurd, kon hij niet anders dan het werk erkennen en nogmaals geautoriseerd laten uitgeven.¹⁷ Stein diende als depot van brieven en gedichten van Erasmus en zijn jeugdvrienden. Toen Snoy als vriend van Willem Hermansz en als lijfarts van de regulieren van Stein – hij was geregeld bij hun

7. Des. Erasmus, *Silva Carminum* ed. Reyn. Snoy (Gouda 1513). Over dit bundeltje zie Paul H.A.M. Abels, 'Erasmus op de drukpers in Gouda', *Tidings van die Goude* 24.4 (2006) 183-185. In 2016 verscheen een vertaling bij de Drukkerswerkplaats: *U die hierlangs loopt sta stil en lees deze verzen*.

8. Een beknopte biografie van Willem Hermansz door C.G. van Leijenhof is te vinden in P.G. Bietenholz (ed.), *Contemporaries of Erasmus II* (Toronto 1986) 184-5.

9. P.S. en H.M. Allen, *Opus epistolarum Des. Erasmi Roterdami*. XII delen (Oxford 1906-1958; herdruk 1992), aldaar I nr. 49.

10. *Guilermi Hermanni Goudensis theologi ac poetae clarissimi Sylva Odorum* (Parijs 1497).

11. Over Snoy: B. en M.E. de Graaf, *Doctor Reinerus Snoygoudanus, Gouda ca. 1477 – 1st August 1537* (Nieuwkoop 1968). C.G. van Leijenhof in Bietenholz ed., *Contemporaries of Erasmus III* (Toronto 1987) 261-262. Paul H.A.M. Abels, 'Reynier Snoy uit de slagschaduw van Erasmus', *Tidings van die Gouda* 34.4 (2016) 171-176.

12. Zie ook K. Goudriaan, 'The Gouda Circle of Humanists' in: Koen Goudriaan, Jaap van Moolenbroek en Ad Tervoort (eds.), *Education and learning in the Netherlands, 1400-1600* (Leiden en Boston 2004) 155-177.

13. *Silva carminum*, voorwoord: *Guiliemus noster Goudanus ... cum Herasmo suo*.

14. Abels, 'Reynier Snoy', 173.

15. Allen, *Opus epistolarum I* nr. 190.

16. Allen, *Opus epistolarum II* nr. 458

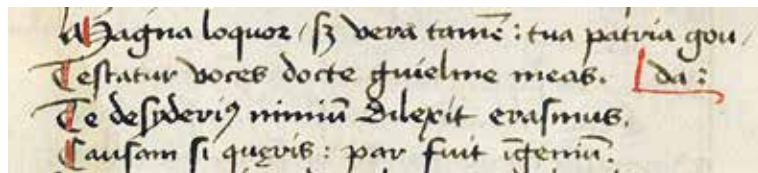
17. Dit is Allen, *Opus epistolarum IV* nr. 1193. Zie C. Reedijk, *The poems of Desiderius Erasmus* (Leiden 1956) 206.

18. SAMH, handschrift Varia (toegang 0200) 2316 F 4, voorheen Librije hs. 924. Meer over dit handschrift verderop.

19. A.J. Kölker, *Alardus Aemstelredamus en Cornelius Crocus. Twee Amsterdamse priester-humanisten* (Nijmegen en Utrecht 1963) 113-114.

20. *De vitando pernicioso libidinosoque aspectu* (Leiden 1538).

21. *Duizend jaar*, 232; zie ook Abels, 'Reynier Snoy', 173.

Passage uit een gedicht van Nannius. SAMH, Varia nr. 2316 F 5 (37v-38v).

aderlatingen aanwezig, vertelt een latere bron¹⁸ – die teksten op het spoor kwam, zal hij erg enthousiast zijn geweest. Het is dus begrijpelijk dat hij in 1513 de verleiding niet kon weerstaan om er enkele van in het licht te geven. Maar hij deed dat zonder Erasmus' toestemming: feitelijk was *Silva carminum* dus een roofdruk. Dankzij het getuigenis van de Amsterdamse humanist Alardus weten we dat Snoy bij zijn overlijden in 1537 nog in het bezit was van jeugdgedichten van Erasmus.¹⁹ Alardus publiceerde in 1538 één gedicht uit die nalatenschap, het *Carmen bucolicum* (Herdersdicht).²⁰ Maar Snoy zelf lijkt zijn les te hebben geleerd en waagde het later niet meer om jeugdwerk van Erasmus te publiceren zonder diens permissie.

Per saldo was Snoy dus vermoedelijk helemaal niet op zo vertrouwelijke voet met Erasmus dat hij op de hoogte was van bijzonderheden over diens levensloop die van elders niet bekend zijn. Ongeacht wat men hem later in de mond legde, heeft hij dan ook geen beweringen gedaan over Erasmus' Goudse geboorte. Hij beperkte zich juist tot datgene wat absoluut vaststond: dat Erasmus samen met Willem Hermansz in het klooster Stein had gezeten.

In *Duizend jaar Gouda* is aan Snoy een hoofdrol toegekend bij de overplanting van het humanisme naar de stad Gouda.²¹ Er kan in het bijzonder worden gedacht aan de hervorming van de Latijnse School in 1521. Bewezen is dat overigens niet, maar het is moeilijk voor te stellen dat hij bij deze ontwikkeling niet betrokken is geweest. Hier komen we bij een tweede belangrijk Gouds getuigenis over Erasmus, te vinden in enkele versregels uit het *Carmen para(e)neticum* (Aansporend Lied) dat Petrus Nannius schreef toen hij vanuit Alkmaar als rector naar de Latijnse school in Gouda ontboden werd. Het gedicht is overgeleverd in een van de Erasmiana-handschriften

van de Librije die uit het klooster Stein afkomstig zijn:²²

*Magna loquor, set vera tamen: tua patria Gouda
Testatur voces, docte Guielme, meas.
Te Desyderius nimium dilexit Erasmus.
Causam cur quaeris: par fuit ingenium.*

Ik spreek van grote dingen die toch waar zijn;
uw vaderstad,
Geleerde Willem, getuigt van mijn uitspraken.
U heeft Desiderius Erasmus buitengewoon liefgehad.
Vraagt u naar de reden? Het talent (van jullie beiden)
was gelijk

Hier moet ik de in de inleiding aangekondigde correctie aanbrenge op wat ik eerder geschreven heb. In *Duizend jaar Gouda* stelde ik over dit lied van Nannius: ‘Het is

Portret van Petrus Nannius door Philip Galle
([https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pieter_Nanninck_\(1500-1557\).png](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pieter_Nanninck_(1500-1557).png))

wellicht het eerste document waarin Erasmus met trots als een Gouds geleerde ten tonele wordt gevoerd’.²³ Ik heb het ‘U’ in ‘U heeft Desiderius Erasmus buitengewoon liefgehad’ toen opgevat als betrekking hebbend op Gouda. Maar dat is onmogelijk; met *Te* (‘U’) is *Guielme*, Willem Hermansz, bedoeld. De dichter spreekt Willem in de tweede persoon toe en vertelt dat diens ‘vaderstad Gouda’ – *tua patria Gouda* – ervan kan getuigen hoezeer Erasmus hem heeft liefgehad. Reden voor die liefde was hun gelijke talent. Opnieuw heet Willem dus ‘Gouwenaar’. Van Erasmus wordt gezegd dat hij Willem heeft bemind. Maar dat betekent natuurlijk niet dat hij ook als Gouwenaar werd beschouwd. De woorden van Nannius stemmen in feite opvallend overeen met de eerder besproken formulering van Snoy. Het is Willem met wie men als mede-Gouwenaar vertrouwd is, en alleen via hem wordt de afstand tot Erasmus overbrugd.

Het verblijf van Nannius in Gouda zou niet langer dan een jaar duren. Maar zijn komst was wel beslissend voor de omvorming van de Latijnse School in humanistische geest, waarmee een ongekende bloeiperiode zou inzetten.²⁴ Dit keerpunt kan worden gezien als het moment waarop het humanisme vanuit het klooster Stein oversloeg naar de stad Gouda.

Opmerkelijk is dan wel dat de overlevering van Nannius’gedicht niet via de stad Gouda is verlopen, maar juist weer via Stein. Het werd opgenomen in de grote collectie van brieven en gedichten, afkomstig van Erasmus zelf,

22. SAMH, Collectie Varia 2316 F 5 (voorheen Librije 1323) fol. 37v-38v. Zie ook A. Polet, *Une gloire de l’humanisme belge. Petrus Nannius 1500-1557* (Leuven 1936) 6-7.

23. *Duizend jaar*, 234.

24. *Duizend jaar*, 234.

25. Nu Collectie Varia 2316 F 5 resp. 2316 F 6. Jan Willem Klein, ‘Once more the manuscripts of Stein monastery and the copyists of the Erasmiana manuscripts’, *Quaerendo* 24 (1994) 39-46.

26. Koen Goudriaan, ‘The Gouda Erasmiana revisited’, *Quaerendo* 23 (1993) 241-264, aldaar 247-8. Op de aanmaak van dat handschrift wordt verderop uitvoeriger ingegaan.

27. Goudriaan, ‘Gouda Circle of Humanists’, 161.

28. C. Reedijk, *The Poems of Desiderius Erasmus* (Leiden 1956) 133-134.

29. Aert van der Goes, *Register van dagvaarten*, editie ca. 1750 I, 186.

30. *Duizend jaar*, 209.

*Erasmii Rotterodami epistola aliquot hactenus
 non impressae, quas admodum adolescens scripsit
 ad sui ordinis socios quos doctissimos ha-
 bebant in cenobio prope Gouda, quod vul-
 gato nomine Steyn dicitur, ubi & ipse olim
 vitam monasticam professus est.*
*His additae sunt eiusdem duae
 orationes: Una sinebris
 in laudem Barthae Hegyite
 Viduae probissimae, quo-
 dam alumina Eras-
 mi & Altera de pa-
 re & discor-
 dia, una
 cum
 carminibus quibusdam ab eodem autore adhuc
 fere puero conscriptis, quae omnia manu
 scripta in cenobio illo hactenus late-
 runt, & iam opera cuiusdam Phi-
 lomusi in lucem sunt pro-
 lata.*

*Anno Domini Millesimo quingentesimo
 septuagesimo.*

Ex Bibliotheca P. Scriverii.

Titelblad van Scriverius-handschrift. Naar: Jeroen M.M. v.d. Ven, *Over Brabant geschreven. Handschriften en Archivalische Bronnen van de Tilburgse Universiteit (Leuven 1994)* 343

zijn jeugd vrienden en andere humanisten, die juist in de jaren 1520-25 in Stein werd aangelegd. Jan Willem Klein heeft broeder Henricus Jacobi kunnen identificeren als de persoon achter 'hand A' in de beroemde Erasmiana-handschriften Librije 1323 en 1324.²⁵ Ondergetekende heeft beargumenteerd dat er nog een derde handschrift deel moet hebben uitgemaakt van die collectie. Dat is nu verloren gegaan, maar wordt gerepresenteerd door het zogenaamde Scriverius-handschrift dat er in 1570 uit is overgeschreven.²⁶

Henricus Jacobi was dus de samensteller van deze collectie. Het aanleggen ervan was de tweede grootschalige actie in Stein om werk van Erasmus voor het nageslacht te behouden. Omstreeks 1505 had broeder Franciscus Theodericus al op verzoek van Erasmus zelf diens vroege correspondentie bij elkaar gezocht.²⁷ Of Henricus Jacobi op eigen initiatief handelde dan wel op gezag van zijn prior, is moeilijk te zeggen. Interessanter nog is de vraag waarom men juist nu die collectie aanlegde. Ongetwijfeld ligt de algemene achtergrond in de roem die Erasmus juist in deze jaren genoot.

Maar misschien kunnen we iets preciezer zijn. In de nieuw aangelegde manuscripten werd alleen werk gekopieerd dat niet eerder in druk was verschenen. De poëzie die in de bundel *Silva Carminum* was opgenomen, vinden we in de handschriften niet nog eens. Dit zou kunnen betekenen dat er overleg is geweest met Snoy. Er is vroeger wel geopperd dat de verzameling Erasmiana in de Goudse handschriften te danken moest zijn geweest aan een vooraanstaand humanist, waarbij uiteraard specifiek aan Snoy is gedacht.²⁸ Die opvatting is onhoudbaar gebleken nu we weten dat het aanleggen van de collectie in het klooster zelf is gebeurd. Maar kunnen we invloed van Snoy helemaal uitsluiten?

Als een verlate reactie op Erasmus' grote roem kunnen we ten slotte nog de verering beschouwen die hem ten deel viel tijdens de dagvaart van de Staten van Holland op 16 augustus 1532 in Gouda. Er werd toen met meerderheid van stemmen besloten dat aan Erasmus een 'juweel' van 240 Rijns gulden zou worden geschonken.²⁹ Het was geen toeval dat dit juist in Gouda gebeurde, schreef ik in *Duizend jaar Gouda*.³⁰ Maar ook hier lijkt het

nodig enig gas terug te nemen. Het register van Aert van der Goes spreekt gewoon van een geschenk ‘aan Erasmus van Rotterdam’ en laat van een Goudse claim op de humanist niets doorschemeren. Het kan zijn dat Gouda het initiatief nam tot het eerbewijs. Maar het zou ook kunnen dat de kleinere en niet-stemhebbende buurstad Rotterdam dit had ingefluisterd.

Voorvaderlijke overlevering

In de tijd dat hij nog in leven was, vinden we geen aanwijzingen dat Erasmus als geboren Gouwenaar werd beschouwd: die conclusie mogen we uit het voorgaande wel trekken. Het eerste bewijs dat zijn herkomst in Gouda werd gezocht is een gerucht dat afkomstig was uit ‘voorvaderlijke overlevering’ en dat pas later werd opgetekend. Volgens die traditie zou Erasmus’ vader Gouds pastoor zijn geweest. Dit staat vermeld in de biografie van Erasmus die is opgenomen in het werk *Illustrium Germaniae Scriptorum Catalogus*, dat in 1582 in Mainz werd gepubliceerd door Cornelis Loos.³¹ Dat deze uit Gouda afkomstige geleerde geïnteresseerd was in Erasmus’ afkomst, past in de toegenomen aandacht voor Erasmus’ biografie bij de intellectuelen van die periode.

Daarover verderop meer, hier gaat het om het gerucht zelf. Strikt genomen zegt Loos niet dat het om een Goudse overlevering gaat. Hij formuleert ruimer: ... *si avorum traditioni in istis partibus fides habenda* (‘als we vertrouwen mogen hebben in de voorvaderlijke overlevering in die streken’). Vanuit het verre Mainz doelt hij daarmee op Holland. Maar omdat hijzelf Rotterdam als geboorteplaats van Erasmus beschouwt en het bericht voorstelt als een alternatieve visie, is het niet vergezocht om de bron daarvan in Gouda te zoeken.

De vraag is dan hoe ver in de tijd we met deze overlevering terug kunnen. Termen als ‘voorvaderlijk’ en ‘sinds mensenheugenis’ zijn vaag en suggereren juist daardoor een lange tijdsspanne. Toen in 1569 enkele oudere mannen werden ondervraagd over de processie vanuit de Sint-Janskerk naar het Oude Kerkhof, verklaarden ze dat deze ‘sinds mensenheugenis’ had plaatsgevonden. Dat

bleek op de keper beschouwd terug te gaan op wat zij in hun jeugd van hun ouders hadden gehoord.³²

Maar we weten nu dat Erasmus’ vader in de jaren 1476-1480 inderdaad pastoor van Gouda is geweest, al was dit dan plaatsvervangend en al was hij dit nog niet ten tijde van Erasmus’ geboorte. Er zit een kern van waarheid in het gerucht, dat dus een authentieke herinnering zou kunnen bevatten. En geruchten waren er al veel eerder, zij het dat die betrekking hadden op Erasmus’ onwettige geboorte als zoon van een priester, niet op zijn Goudse herkomst. Al in een brief uit 1502 aan zijn prior Claes Wernersz vertelt Erasmus dat hij een lectoraat in Leuven had geweigerd omdat hij bang was te dicht in de buurt te komen van de roddel die werd verspreid door *Hollandicae linguae* (‘Hollandse tongen’).³³ Wat er dan werd verteld, zegt hij er niet bij, maar het waarschijnlijkst is toch dat het zijn onwettige geboorte betrof.

Meer duidelijkheid krijgen we in 1535. Dan schrijft de humanist Julius Caesar Scaliger een boze brief aan Erasmus, – ze liggen met elkaar overhoop over de stijl van Cicero – waarin hij hem onder meer het volgende verwijt maakt:

Nunc populares tui, aliquot etiam vicini viri boni nobiles, ex incesto natum concubitu, sordidis parentibus, altero sacrificulo, altera prostituta [retulerunt]

31. Cornelius Loos Callidius, *Illustrium Germaniae Scriptorum Catalogus* (Mainz 1582) fol. D6v-E1v.

De sleutelwoorden, *parente viciniae civitatis Goudanae parochi natus est*, worden verderop besproken naar aanleiding van de kritiek erop vanuit het klooster Stein

32. *Duizend jaar*, 174-5.

33. Allen, *Opus epistolarum* I nr. 171. Zie ook N. van der Blom, *Humanistica Lovaniensia* 20 (1971) 71.

34. J.C. Scaliger, *Epistolae aliquot nunc primum vulgatae* (Toulouse 1620) 45 check. Zie R. Fruin, ‘Erasmiana’ [oorspronkelijk 1880] in: *Verspreide Geschriften VIII* (Den Haag 1903) 255-287, aldaar 265.

35. A. Grafton, ‘Julius Caesar Scaliger’ in Bietenholz (ed.), *Contemporaries of Erasmus III* (Toronto 1987) 212-214.

36. Loos, *Catalogus*, fol. D8v.

37. Zie de volgende paragraaf.

Ongerestaureerd en gerestaureerd Erasmusmedaillon (foto Nico J.Boerboom) Museum Gouda.

Nu vertelden jouw volksgenoten, onder meer een aantal goede edele lieden uit de buurt, dat je uit een onkuise verbintenis geboren bent, uit onreine ouders, de een een priesterdje, de ander een prostituée.³⁴

Mogen we dit rekenen tot de Goudse getuigenissen over Erasmus? We moeten een slag om de arm houden. Scaliger was een in Frankrijk werkende Italiaan; met *populares* kan hij meer algemeen Erasmus' landgenoten, dus de Hollanders, hebben bedoeld. De term *vicini* – personen uit de buurt – zou misschien wel op Gouda kunnen slaan. Het kan geen kwaad de schimpscheut van Scaliger in perspectief te plaatsen. De man was bezeten door afstamming en genealogie en beweerde zelfs te behoren tot de Della Scala's, het vorstenhuis van Verona, vandaar zijn naam. Hij en Erasmus kenden elkaar niet persoonlijk, en Erasmus had eerder al laten doorschemeren te denken dat 'Julius Caesar Scaliger' een schuilnaam was. Dat

kon Scaliger uiteraard moeilijk verkroppen.³⁵

Ook in het door Loos aangehaalde gerucht ligt de nadruk eerder op de onwettigheid van Erasmus' geboorte dan op zijn geboorteplaats. Het verhaal zoals door Loos gerapporteerd bevat namelijk nog een belangwekkend extra detail:

[parcho...] praegnantem famulam, quo crimen celaretur (ut illius seculi exoptanda honestas urgebat) in proximam civitatem ablegat

[de Goudse pastoor] stuurde zijn zwangere huishoudster naar de buurstad, opdat de misdaad verborgen zou blijven, zoals de gekoesterde eerbaarheid van die tijd het vereiste.³⁶

Hier hebben we de vroegste vermelding van de gedachte dat Erasmus in Gouda verwekt maar in Rotterdam geboren zou zijn. Deze voorstelling van zaken had de toekomst en zou in de negentiende eeuw worden aangebracht op het bekende portretmedaillon van Erasmus.³⁷

Ewoud Mijnlieff heeft geopperd dat het opschrift op het medaillon is ontleend aan het *Theatrum* van Boxhorn.³⁸ Dat zou kunnen, maar de vraag is waar die het dan weer vandaan had. De kans is groot dat het teruggaat op het verhaal dat Loos uit de volksmond optekende.

Aan het eind van de zestiende eeuw was ook nog een andere bijzonderheid over Erasmus' vader in omloop. Vanwege zijn welbespraaktheid en gevatheid zou hij door lieden met smaak 'Praet' zijn genoemd. We vinden dit detail in de brief die Dominicus Baudius, een aan de Leidse universiteit verbonden geleerde, liet afdrucken in een editie van werken van Erasmus die in 1607 verscheen.³⁹ De brief is in het Latijn, maar de volkstalige bijnaam 'Praet' wordt weergegeven met het Griekse equivalent Eutrapelus. Baudius zegt erbij gehoord te hebben dat Praet burger en inwoner van Gouda was. Vervolgens vertelt ook hij het verhaal dat we al bij Loos vonden over de geheime bevalling in Rotterdam. De geruchten zoals genoteerd door Loos en door Baudius lijken dus deel uit te maken van een samenhangend geheel. En omdat Baudius details noemt die bij Loos niet te vinden zijn, is het aannemelijk dat hij ze onafhankelijk van Loos heeft opgetekend.

Aandenken bij de kloosterlingen van Stein

Sterker dan in de stad Gouda hield men de herinnering aan de persoon van Erasmus levend in het klooster Stein. Een bewijs vinden we in het portretmedaillon in het bezit van het Museum Gouda. Het was in 1637-41 samen met de boekenschat van het klooster Stein uit de nalatenschap van de laatste regulier, Cornelis Adriaensz Diephorst, aan de Librije overgegaan. Vandaar werd het in 1874 overgebracht naar het Museum Catharinagasthuis, de voorloper van het Museum Gouda.

Enkele jaren geleden is het portretmedaillon gerestaureerd.⁴⁰ Het daaraan voorafgaande onderzoek leverde nieuwe informatie op, al heeft het niet alle vragen kunnen oplossen. Het eigenlijk reliëfportret is van terracotta en gepolychromeerd. Het is door middel van metalen krammen vastgezet op een eikenhouten medaillon met een doorsnee van ongeveer 53 centimeter. De restaura-

tie maakte het mogelijk om de ouderdom van het hout te bepalen met behulp van de dendrochronologie: het hout is gekapt in 1524 en zal dus niet lang na die tijd zijn verwerkt tot het medaillon. We kennen ook de einddatum: het medaillon vertoont brandsporen, die afkomstig moeten zijn van de brand die het klooster in 1549 trof. Het medaillon is dus al meegekomen met de verhuizing van klooster Stein naar een plek binnen de veilige muren van Gouda in 1551.

Het onderzoek wierp ook – ultraviolet en infrarood – licht op de belettering. Zoals we die nu zien is zij negentiende-eeuws. Onder de letters in de binnenring naast het portret werd geen ouder opschrift aangetroffen.

Obiit Basile(ae) a(nn)o 1536 12 julii
Overleden te Basel op 12 juli 1536

Ondanks het later aangebrachte overlijdensbericht is het dus denkbaar dat het medaillon nog tijdens Erasmus' leven is gemaakt. Op de buitenring staat te lezen:

Desiderius Erasmus Goudae conceptus Roterodami natus a(nn)o 67 28 die octob(ris)
Desiderius Erasmus, te Gouda verwekt, te Rotterdam geboren op 28 oktober 1467

Hier bleek wel een oudere belettering aanwezig. Maar vanwege de technische risico's moest de restaurateur afzien van een ingreep die zichtbaar zou hebben gemaakt wat er oorspronkelijk stond.

Het zou dus kunnen dat de opdracht voor het portretmedaillon al circa 1525 is verleend. We zouden dit dan in verband kunnen brengen met de verhoogde aandacht voor Erasmus gedurende de jaren 1520, die aanleiding had gegeven tot de aanleg van de Erasmiana-handschriften. In ieder geval was de belangstelling voor Erasmus blijvend: zowel de collectie als het medaillon werden bij de verhuizing van het klooster in 1551 meegenomen naar Gouda.

Daar werden de handschriften in 1570 opgemerkt door iemand van wie we de identiteit niet kennen – men

Drie details uit het restauratierapport. Patricia Ortiz, Report: Portrait of Erasmus (Zoetermeer 2012) Museum Gouda

heeft wel gedacht aan Petrus Opmeer – maar die zichzelf aanduidt als *Philomusus* (Muzenvriend).⁴¹ Deze onbekende kopieerde – uit een van de handschriften die deel uitmaakten van de collectie van de jaren 1520 – een verzameling brieven en gedichten van Erasmus en zijn jeugdvrienden die, zoals hij zelf schrijft, tot dan toe in het klooster Stein hadden gesluimerd, met de kennelijke bedoeling ze uit te geven. Zo ontstond het zogenaamde Scriverius-handschrift dat in 1916 door pater Karthon in Den Bosch werd herontdekt en dat nu wordt bewaard in de bibliotheek van de Universiteit Tilburg.⁴² Tot een integrale editie van dit handschrift is het rond 1570 niet gekomen, maar door toedoen van Scriverius is een deel ervan opgenomen in de editie van werk van Erasmus door Merula in 1607, en de rest in de grote Leidse editie van 1706.⁴³

De omstandigheden waaronder de Muzenvriend in

38. E. Mijnlief, 'De snor van Erasmus', *Tidings van die Goude* 24 (2006) 186-9, aldaar 186.

39. Paullus Merula ed., *Vita Des. Erasmi Roterodami ex ipsius manu fideliter repraesentata, comitantibus quae ad eandem, aliis. Additi sunt Epistolarum, quae nondum lucem aspexerunt, libri duo* (Leiden 1607) onpagineerd voorwerk: *ut ab hominibus amoenioris notae cognomen Eutrapeli reportaverit*.

40. Veel dank aan prof. Wil Arts, die mij op dit feit attent maakte, en aan het Museum Gouda dat toestemming gaf om gebruik te maken van het restauratierapport: Patricia Ortiz, *Report: Portrait of Erasmus* (Zoetermeer 2012).

41. Voor de toedracht zie mijn 'The Gouda Erasmiana revisited', 247-8; 252. Reedijk, *The Poems of Erasmus*, 132-3, noemde de naam van Petrus Opmeer, op grond van het feit dat de samenstellers van de Leidse editie van Erasmus' werk in de jaren 1703-1706 onder hun bronnen zowel van een Opmeer- als van een Scriverius-handschrift spreken. Reedijk stelt die aan elkaar gelijk, maar het gaat duidelijk om twee verschillende handschriften.

42. A.A.J. Karthon, 'Het verloren Erasmiaans handschrift van P. Scriverius, teruggevonden in 's-Hertogenbosch', *Het Boek* 5 (1916) 113-29. Jeroen M.M. van de Ven, *Over Brabant geschreven: handschriften en archivalische bronnen in de Tilburgse Universiteitsbibliotheek* (Leuven 1994) 342-5.

43. Goudriaan, 'The Gouda Erasmiana revisited', 247-8.

1570 zijn collectie aanlegde zijn opmerkelijk. De welwillende herinnering van de kloosterlingen van Stein aan hun medebroeder was namelijk flink onder druk komen te staan. In 1564 was in Rome naar aanleiding van het Concilie van Trente de *Index librorum prohibitorum* (Lijst van verboden boeken) gepubliceerd. Juist in 1570 verscheen de voor de Nederlanden bedoelde versie, waarin ook verboden vertalingen werden opgesomd.⁴⁴ Ook het werk van Erasmus stond erop, met dien verstande dat er op 15 februari 1570 meteen een koninklijk decreet werd uitgevaardigd waarin opdracht werd gegeven tot de aanleg van een *Index expurgatorius* (Zuiveringslijst). Daarin moesten passages met verwerpelijke inhoud worden verzameld van werken die overigens nog wel nuttig werden geacht. De desbetreffende passages zouden dan moeten worden doorgehaald, waarop de boeken zelf in circulatie konden blijven. De *Zuiveringslijst* verscheen een jaar later.⁴⁵ Erasmus viel de twijfelachtige eer te beurt daarin een eigen hoofdstuk van niet minder dan 23 pagina's te krijgen, dat speciaal was samengesteld door theologen van de universiteit van Leuven.⁴⁶

In Stein was men van deze ontwikkelingen op de hoogte. Dat blijkt uit het verslag van de visitatie die twee regulieren van het Kapittel van Sion op 26 april 1570 in het klooster hielden.⁴⁷ De aanleiding lag in het wangedrag van een van de broeders, een zeker Harmannus Joannis. Maar er vond ook meteen een inspectie van de boeken plaats waarbij op een 'mandaat' werd gezinspeeld dat we vermoedelijk in verband mogen brengen met het decreet van 15 februari:

Libros inspectos, et vel igni vel lime adjudicatos, deferant ante terciam a publicatione mandati mensem ad priorem

De boeken die zijn geïnspecteerd en veroordeeld hetzij tot het vuur, hetzij tot de eindcorrectie, moeten ze vóór de derde maand na de publicatie van het mandaat bij de prior brengen

Waarna nog nadere instructie volgt voor de handelwijze van de prior en de inschakeling van censoren. Het zal niet alleen om de werken van Erasmus zijn gegaan, maar men zal toch wel als eerste aan zijn oeuvre hebben ge-

Concilie van Trente (1545-1563). Castello del Buonconsiglio, Trento (Wikimedia Commons)

44. *Index librorum prohibitorum cum regulis confectis per patres a Tridentina Synodo delectos. Cum appendice in in Belgio ex mandato Regiae Majestatis confecto* (Antwerpen 1570).

45. *Index expurgatorius librorum qui hoc seculo prodierunt vel doctrinae non sanae erroribus inspersis, vel inutilis et offensivae maledicentiae felinus permixtis etc* (Antwerpen 1571).

46. R. Crahay, 'Les censeurs louvanistes d'Erasmé' in: J. Coppens (ed.), *Scrinium Erasmianum*. II delen (Leiden 1969) I, 221-249; G. van Calster, 'La censure louvaniste du Nouveau Testament et la rédaction de l'Index Erasmiens expurgatoire de 1571' in *Scrinium Erasmianum* II, 379-436, met name 379-397.

47. F.A.L. van Rappard en S. Muller Fzn (eds.), *Verslagen van kerkvisitatiën in het bisdom Utrecht uit de 16e eeuw*. Werken Historisch Genootschap 3e reeks nr. 29 (Amsterdam 1911) 505-506.

48. Van Calster, 'La censure louvaniste', 390.

49. Jan Willem Klein, 'Kopiist B van de Goudse Erasmianahandschriften geïdentificeerd', *De Schatkamer* 31.3 (2017) 51-57.

50. Nu Collectie Varia 2316 F 5.

51. Nu Collectie Varia 2316 F 4.

52. Goudriaan, 'The Gouda Erasmiana revisited', 244.

53. Uitgegeven door Jan Willem Klein in samenwerking met Rijcklof Hofman: 'De notitie over Erasmus', *Tidings van die Goude* 24.4 (2006) 161-166.

54. Vertaling Hofman, met aanpassing door KG. Er is nog een bewijs van Willibrord's rol als corrector: zijn aantekening in een editie van Cicero's *Redevoeringen* die in 1637 als onderdeel van de boekenschat van Stein in de Librije belandde: Klein, 'Kopiist B', 54.

dacht. Uiteraard viel het materiaal in de handschriften er niet onder, want dat was niet gepubliceerd. Het voorne- men van de Muzenvriend om dat nu wel te doen was al met al wel een krachtige stellingname ten gunste van de humanist.

Intussen was het ten uitvoer leggen van de *Zuiverings- lijst* haast onbegonnen werk: overal moesten exempla- ren van de desbetreffende boeken worden opgespoord en gecensureerd. De lijst werd gedrukt door Plantijn in Antwerpen. Maar om te voorkomen dat mensen ermee aan de haal gingen en juist de verboden passages zouden gaan opzoeken, werd hij niet op de markt gebracht. In plaats daarvan kreeg elke bisschop een exemplaar toe- gestuurd, met de opdracht in zijn bisdom een commis- sarius aan te wijzen die de censuur zou gaan uitvoeren.⁴⁸ Ook Godfried van Mierlo, bisschop van het in 1559 nieuw opgerichte bisdom Haarlem, werd aan het werk gezet. En de commissaris die hij aanstelde was uitgerekend Willibrord Gielisz. Hij was een regulier van het klooster Stein maar al sinds 1560 in functie als rector van het re- gularissenklooster Sint-Agnes in Amsterdam, dat ziel- zorg uit het Kapittel van Sion ontving. Anders dan Gouda behoorde Amsterdam na de bisschoppelijke herindeling tot het bisdom Haarlem.

De persoon van Willibrord Gielisz is nog maar onlangs in de schijnwerpers gezet door Jan Willem Klein.⁴⁹ Hij heeft hem verrassenderwijs kunnen identificeren als de lang gezochte eigenaar van ‘hand B’, de broeder van Stein die verantwoordelijk was voor het tweede deel van handschrift Librije 1323⁵⁰ en voor enkele andere hand- schriften, waaronder Librije 924.⁵¹ Het eerstgenoemde

handschrift bevat een deel van de in de jaren 1520 aan- gelegde collectie Erasmiana; Willibrord Gielisz heeft dat aangevuld met excerpten uit de editie van brieven van Erasmus die Froben in 1538 had gepubliceerd.⁵² Het tweede handschrift is de bron van de beroemde Notitie over Erasmus waarin diens Goudse herkomst wordt ver- dedigd met een beroep op Reinier Snoy.⁵³ Dit moet ons nu gaan bezighouden.

Dat Willibrord Gielisz bij de uitvoering van de *Zuive- ringslijst* betrokken was, vertelt hij zelf in genoemde No- titie:

Nam mihi ipsi correctorium transmissum est ab Epis- copo Harlemensi, ad corrigendum non solum Erasmi libros, sed etiam mul- torum aliorum doctorum virorum. Et hoc ipsum a facul- tate Lovaniensi acceperat.

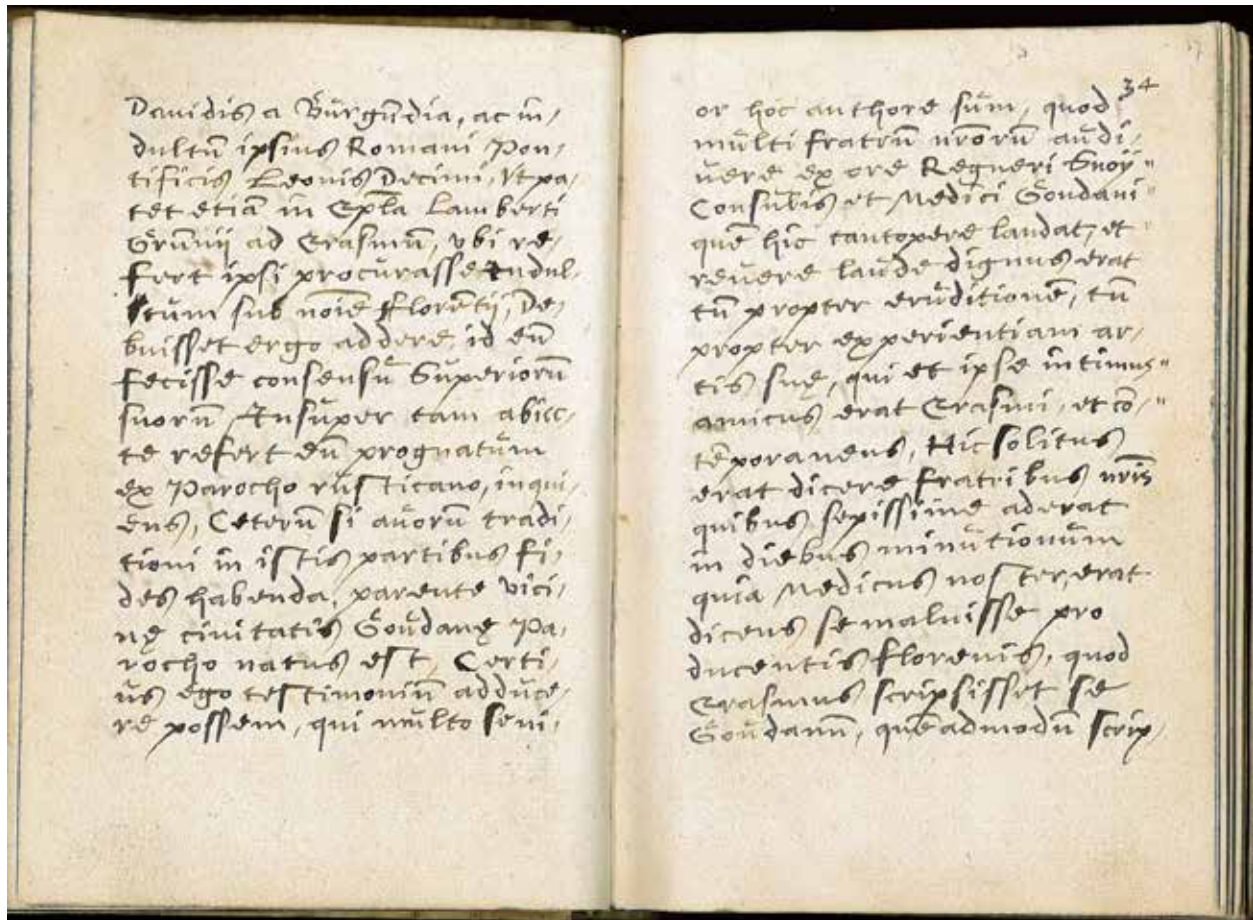
Want mijzelf is door de bisschop van Haarlem een correctielijst toegezonden, niet alleen om de boeken van Erasmus te verbeteren, maar ook die van veel an- dere geleerde heren. En hij had die lijst uitgerekend van de Faculteit van Leuven ontvangen.⁵⁴

Willibrord schreef dit weliswaar veel later, na het ver- schijnen van de *Illustrium Germaniae Scriptorum Catalo- gus* van Cornelis Loos (1582). Maar dat zijn mededeling teruggaat op de *Zuiveringslijst* van 1571, wordt duidelijk uit de combinatie van drie gegevens: hij had de lijst van de bisschop van Haarlem gekregen – zo’n functionaris was er in 1582 niet meer – ; het ging niet alleen om werk van Erasmus; en de (theologische) faculteit van Leuven zat erachter. Zoals we al zagen is het aan Erasmus ge- wijde hoofdstuk in de *Zuiveringslijst* inderdaad het werk van Leuvense theologen.⁵⁵

Willibrord beroept zich op zijn voormalige rol als cen- sor om verweer te bieden aan de onwelwillende hou- ding van Loos tegenover Erasmus in zijn *Catalogus*. Loos haalde de *Index* van 1564/ 1570 aan, waarin stond dat Erasmus’ aan de religie gewijde boeken verboden zou- den blijven totdat ze zouden zijn gecorrigeerd door de theologische faculteit van Parijs of Leuven.⁵⁶ Hij voegde er hatelijk aan toe dat hij niet verwachtte dat dit ooit zou gebeuren. Willibrord Gielisz brengt daar woedend tegen

55. Crahay, ‘Les censeurs louvanistes’, 224.

56. Het excerpt uit de *Catalogus* van Loos zoals Willibrord Gielisz het geeft, is overgenomen door M.A.G. Vorstman, ‘De geboorte- plaats van Erasmus’, *Nederlandsch Archief voor Kerkelijke Geschiedenis* 15 (1845) 233-240, aldaar 234-236. Maar Willibrord slaat een gedeelte over, en Vorstman dus ook. Dat blijkt uit vergelijking met het ori- gineel: Cornelius Loos Callidius, *Illustrium Germaniae scriptorum catalogus* (Mainz 1582) [exemplaar: UB Amsterdam, OTM: 62-8269, voorheen UBM 1035 D 14] aldaar fol. D6v-E1v. In het weggelaten gedeelte haalt Loos onder meer het negatieve oordeel over Eras- mus van de concilievaarders van Trente aan.

Erasmus' vader als pastoor van Gouda (Cornelis Loos en Willibrord Gielisz). SAMH, Varia nr. 2316 F 4 fol. 33v+34r

in dat hijzelf betrokken was geweest bij de zuivering van Erasmus' werk, juist op instructie van de faculteit van Leuven. De portée van Willibrord's interventie is dus dat Erasmus' werken in hoofdzaak (weer) toegestaan waren, op de doorgehaalde passages na. Wetenschappelijke bestudering van de *Index* en de *Zuiveringslijst* heeft inderdaad uitgewezen dat degenen die – op last van Alva! – in de Nederlanden de censuur op Erasmus moesten doorvoeren, dat deden met de intentie om zoveel mogelijk van zijn werk te redden.⁵⁷

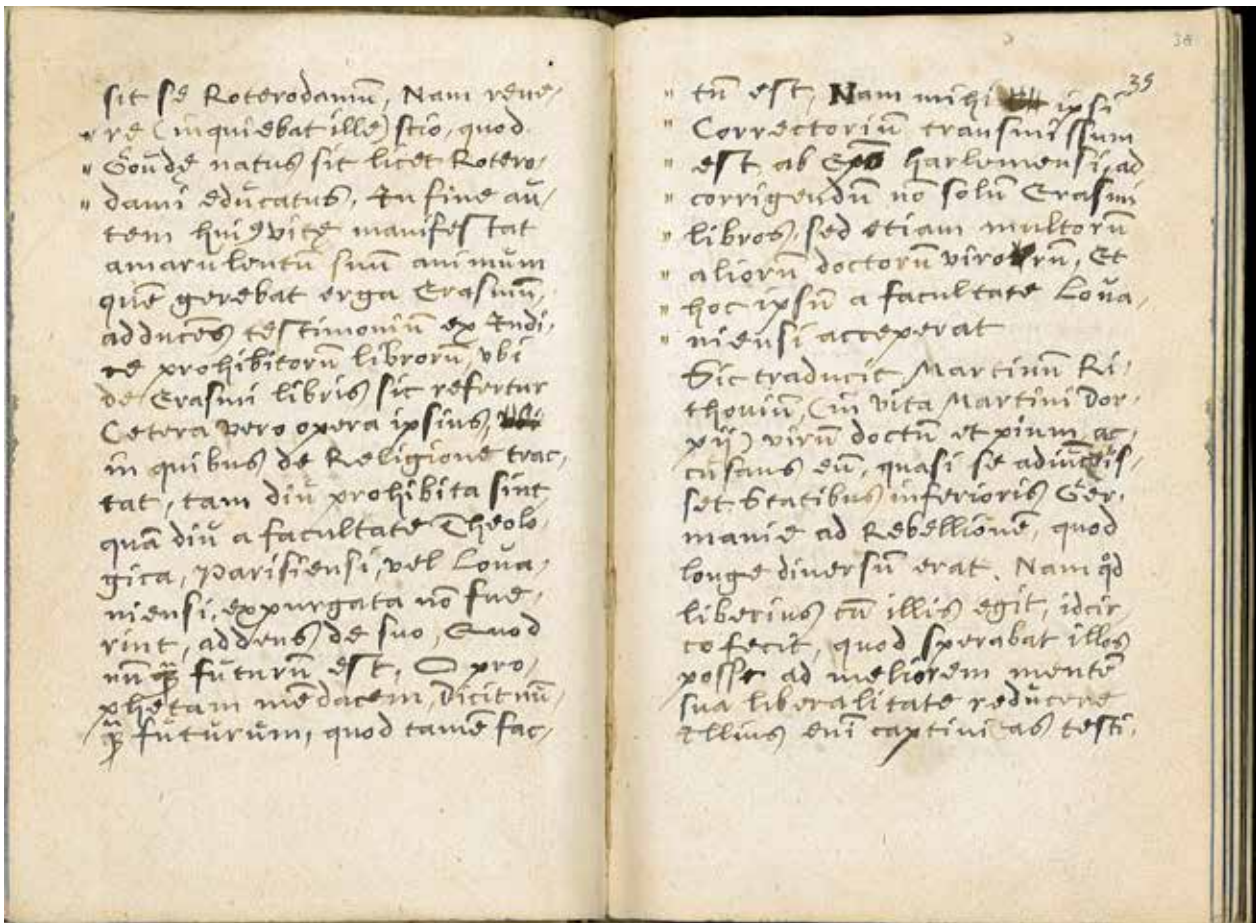
Minder overtuigend is daarentegen de manier waar-

op Willibrord tegenover Loos de Goudse herkomst van Erasmus verdedigt. Zoals we zagen, rapporteert Loos het gerucht dat Erasmus' vader pastoor van Gouda zou zijn geweest. Hij formuleert als volgt:

*parente vicinae civitatis Goudanae parochi natus est.*⁵⁸

Dit kan maar één ding betekenen: 'hij werd geboren met als vader de pastoor van de naburige stad Gouda'. 'Naburig' is Gouda in relatie tot het door Loos direct daarvoor genoemde Rotterdam.

Maar Willibrord vat de zinsnede anders op. Hij zet zich

Erasmus in Gouda geboren (Reinier Snoy). SAMH, Varia nr. 2316 F 4 fol. 34v+35r

schrapp om zijn medekloosterling te verdedigen, en daar door passeert hem een geforceerde, en mijns inziens beslist onjuiste, interpretatie van de aangehaalde zinsnede. Willibrord parafraseert:

prognatum ex parocho rusticano
geboren uit een plattelandspastoor

57. Crahay, 'Les censeurs louvanistes', 223; Van Calster, 'La censure louvaniste', 391-394 (Van Calster lijkt het positieve oordeel van Baillaillon niet voor zijn rekening te willen nemen).

58. Loos, *Catalogus*, fol. D8v.

" tu est, Nam in ³⁵
" Correctorium transmissum
" est ab ~~epo~~ Garthmoulti ad
" corrigendum non solum Erasmi
" libros, sed etiam multorum
" aliorum doctorum virorum, et
" hoc ipsum a facultate Louana
" missi accepit

Sic tradunt Martinum Ri
thoum, in vita Martini Dor
xij) virum doctum et piissimum ac
censuratum, quasi se adiungit
set. Statibus inferioribus
manit ad rebellione, quod
longe diuersum erat. Nam quod
liberius in illis agit, idcirco
te fecit, quod sperabat illos
posse ad meliorem mentem
sua liberalitate reducere
illius, qui captum ad testis

is geboren. Het is hier dat hij de bekende uitspraak van Reinier Snoy aanhaalt. Snoy zou vaak tegen Willibrord's medebroeders hebben gezegd dat hij er wel tweehonderd gulden voor over zou hebben gehad als Erasmus had gezegd dat hij in Gouda geboren was, omdat dat – zegt Snoy – in werkelijkheid wel zo was.

Nam revera inquiebat ille, scio quod Goudae natus sit, licet Roterodami educatus

Want, zei hij, in werkelijkheid weet ik dat hij in Gouda is geboren, maar wel in Rotterdam opgevoed

Het probleem met de versie-Snoy is door Jan van Herwaarden al scherp geformuleerd: 'men mag zich wel afvragen waarom Snoy nergens zelf heeft opgeschreven wat hij zo zeker schijnt te hebben geweten'.⁵⁹ Sterker nog: uit hetgeen Snoy wél heeft opgeschreven, hebben we al kunnen opmaken dat hij Willem Hermansz als Gouwenaar beschouwde, maar Erasmus als Rotterdammer.

Voor Erasmus' geboorte in Gouda beriep men zich dus in eerste instantie op een geleerde zegsman, Reinier Snoy. Het was geen gerucht dat in de stad de ronde deed: het waren de regulieren van Stein zelf die van deze versie overtuigd waren. Later zou de laatst overgeblevene van hen, Cornelis Diephorst, uit de mond van 'oude luiden' laten optekenen 'dat men Erasmus op den eigen nacht als hy geboren wierd, met een schuitje na Rotterdam vervoerde'.⁶⁰

[tweede en laatste deel van dit artikel verschijnt in het eerste nummer van de Tidinge in 2019]

59. Jan van Herwaarden, 'Erasmus en zijn vaderland', *Tidinge van de Goude 24.4* (2006) 139-160, aldaar 140.

60. Volgens I. Walvis, *Beschryving der stad Gouda* (Gouda 1714) I, 268/9. Het was Diephorst uit wiens nalatenschap het portretmedaillon aan de Librije kwam. Opmerkelijk is dus dat de versie van het verhaal die daar sinds de negentiende eeuw op staat niet overeenkomt met die welke Walvis aan Diephorst toeschrijft.